

У. І. МИХАЙЛИШИН

ЗБАГАЧЕННЯ НІМЕЦЬКОГО ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ КОСМОГОНІЧНИМИ ФРАЗЕОЛОГІЗМАМИ

Подано короткі теоретичні відомості про діалогічне мовлення, створення і функціонування космогонічних фразеологічних одиниць, що концептуалізують опозицію «верх – низ», про їх значення і використання. Складено словник названих фразеологізмів для засвоєння студентами і схарактеризовано методику їх вивчення на теоретичному і практичному рівнях. Запропоновано трирівневу систему комунікативних вправ для збагачення діалогічного мовлення досліджуваними фразеологізмами.

Ключові слова: діалогічне мовлення, фразеологічні одиниці, що концептуалізують космогонічну картину світу, методи навчання, система комунікативних вправ.

У. И. МИХАЙЛИШИН

ОБОГАЩЕНИЕ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ НЕМЕЦКИМИ КОСМОГОНИЧЕСКИМИ ФРАЗЕОЛОГИЗМАМИ

Раскрыты краткие теоретические сведения о диалогической речи, образовании и функционировании космогонических фразеологических единиц, которые концептуализируют оппозицию «верх – низ», об их значении и употреблении. Составлен словарь названных фразеологизмов для усвоения студентами и охарактеризована методика их изучения на теоретическом и практическом уровнях. Предложена трёхуровневая система коммуникативных упражнений для обогащения диалогической речи исследуемыми фразеологизмами.

Ключевые слова: диалогическая речь, фразеологические единицы, которые концептуализируют космогоническую картину мира, методы обучения, система коммуникативных упражнений.

U. I. MYKNAILYSNYN

ENRICHING DIALOGUE SPEECH OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL ESABLISHMENTS WITH COSMOGONIC PHRASEOLOGICAL

The article develops brief theoretical principles on dialogue speech, creating and functioning of cosmogonic phraseological units that conceptualize the opposition «top-bottom». The problem of meaning and usage of the concept within a cosmogonic phraseological unit is discussed. A glossary of the aforementioned phraseological units is compiled for the usage on theoretical and practical levels. A three-level system of communicative exercises for enriching the dialogue speech is introduced.

Keywords: dialogue speech, phraseological units conceptualizing a cosmogonic world view, methods of teaching, system of communicative exercises.

Проблема фразеології і методики її навчання досліджувалася лінгвістами (В. В. Виноградов, М. М. Шанський, В. І. Гаврись, О. П. Проротченко, М. В. Гамзюк, іншими), психологами (В. О. Артемов, А. П. Загорський, Й. А. Зимняя, А. А. Леонтьєв та ін.), лінгводидактами (Є. М. Розенбаум, І. Л. Бім, В. А. Бухбіндер, Є. І. Пасов, В. Д. Ужченко, інші).

Але методичний аспект, точніше, збагачення німецького діалогічного мовлення студентів вищих навчальних закладів космогонічними фразеологічними одиницями німецької мови, що концептуалізують опозицію «верх-низ», ще не був предметом наукового студіювання.

Відзначимо, що опрацюванню фразеології німецької мови у вищих навчальних закладах приділяється мало уваги; в результаті студенти не можуть навести прикладів німецьких фразеологічних одиниць, знайти фразеологізми в реченнях чи текстах, ввести фразеологізми в речення, не розуміють значення запропонованих викладачем сталих зворотів тощо. Звідси й випливає **актуальність дослідження**, яка зумовлена важливою потребою в умовах вироблення дружніх стосунків з народами європейських країн, підвищувати ефективність навчально-виховного процесу на заняттях німецької мови, використовувати міжпредметні зв'язки та вагомі засоби педагогічного впливу на особистість студента, запропонувати шляхи збагачення і вдосконалення діалогічного мовлення німецькими фразеологізмами, що концептуалізують опозицію «верх – низ».

Мета статті полягає у виробленні методики збагачення діалогічного мовлення студентів космогонічними фразеологічними одиницями німецької мови, що концептуалізують опозицію «верх-низ».

Для досягнення поставленої мети потрібно розв'язати такі **завдання**:

- з'ясувати теоретичні основи діалогічного мовлення під час вивчення фразеології;
- запропонувати словничок фразеологічних одиниць, що концептуалізують опозицію «верх – низ»;
- представити методику засвоєння знань і формування умінь і навичок використання досліджуваних фразеологізмів у мовленні студентів.

Діалогічне мовлення (спілкування) – це процес мовленнєвої взаємодії двох співрозмовників, спрямований на досягнення комунікативної мети. Одиницею діалогічного мовлення є діалогічна єдність, її складниками – діалогічні репліки, які наповнюються не тільки словами, але й фразеологічними одиницями.

Діалогічне мовлення виконує такі комунікативні функції:

- 1) запит для одержання інформації – відповідь (інформація),
- 2) подання інформації (повідомлення), пропозиції (прохання, наказ, порада тощо) – прийняття чи неприйняття інформації;
- 3) обмін думками, судженнями, враженнями;
- 4) взаємопереконання, обґрунтування своїх поглядів.

Кожна з названих функцій має свої специфічні мовні засоби, які є домінантними у відповідному типі і стилі діалогу. Діалогічне спілкування розмовного стилю є найбільше сприятливим для використання фразеологізмів, зокрема й тих, що концептуалізують опозицію «верх-низ».

Для студентів-німецьких філологів пропонуємо дібраний теоретичний матеріал, якого у підручниках немає.

Пара полярних протилежностей **«верх – низ»** є найважливішою, найпоширенішою системою з усіх символічних дуалістичних систем і найбільш значеннєвою для переважної кількості культур. Світ у різних міфологіях зображується по вертикалі. Найчастіше ця опозиція трактується як протиставлення неба й землі, вершини й коренів світового дерева. Д. Лакофф і М. Джонсон, наприклад, вказували, на «орієнтовні протиставлення, які походять від того, що наше тіло володіє певними властивостями і функціонує відповідним чином у навколишньому фізичному світі» [2, с. 396]. Особлива значущість вертикальної вісі зумовлена будовою людини: саме її тіло структурує простір, задає його вимірювання (адже нерідко і Всесвіт ототожнювався з тілом людини або надлюдської істоти). Зокрема, людина, на відміну від більшості істот, має вертикальне положення тіла, її очі (основний орган сприйняття зовнішнього світу), розміщені у «фасадній» частині. Саме завдяки цим особливостям анатомічної будови, індивід «надає перевагу» вертикальній вісі простору. Отже, простір у свідомості індивіда є не лише суб'єктивним, але й антропо-предметно-орієнтованим. В. М. Топоров зазначає, що «колись, на початку створення, простір був простягнутим, розкиданим усюди (рівень Творця в чистому вигляді)» [9, с. 242.]. Наступний крок – «відокремлення неба від землі, яке може збігатися з першим актом, якщо врахувати першочергове ототожнення неба зі світовим океаном. Однак саме повторення акту перший раз в напрямку вниз, а другий раз – угору призвело до виокремлення трьох сфер – земної, небесної та підземної (перехід від подвійного поділу до потрійного), із яких середня сфера – земля –

протистоїть водному світові внизу й небесному – зверху» [4, с. 207]. Отже, виникає свого роду «трихотрична структурна схема космосу як результат подвійного протиставлення «верху» й «низу», а потім і диференційованої характеристики нижнього світу як місцеперебування мертвих і хтонічних демонів і верхнього – як місцеперебування богів, а внаслідок і «вибраних» людей після смерті» [4, с. 207].

Антропо-предмето-орієнтованість простору визначає певну точку відліку тривимірної системи координат, якою може бути будь-яка локалізація. Стосовно неї кваліфікується розташування іншого об'єкта або рух об'єкта відліку, наприклад, «угору – вниз», «ліворуч – праворуч» тощо. Такі просторові універсали в багатьох міфологіях пов'язуються з антиномією «добре – погано» [5, с. 208].

Між міфологічним світосприйняттям та мовою, у тому числі німецькою, існує зв'язок, що виявляється у відображенні космогонічних архаїчних вірувань та уявлень у фразеологічних одиницях німецької мови, які концептуалізують просторову орієнтацію, а саме, позначають протилежні просторові вектори «верх» та «низ». Бінарна опозиція «верх – низ», подібно до інших просторових опозицій, здатна виконувати функцію одного з класифікаторів, що дозволяють виражати менш наочні парні співвідношення: «добро – зло», «своє – чуже», «душа – тіло» тощо.

Мова відображає уявлення про анатомічну будову людини. Концепти внутрішнього світу локалізуються в реально існуючих просторах людського тіла. Душа, серце, розум займають певне місце у внутрішньому світі людини, і ця позиція сприймається як норма, від якої в окремих випадках можливі деякі відхилення, переміщення по вертикальній вісі вгору або вниз. Згідно зі стародавніми міфологічними віруваннями людина зазвичай сама намагається контролювати стан своєї душі в тілі, зокрема прагне до того, щоб душа знаходилася у верхній частині тіла, була спрямована вгору, до неба, а отже, до Бога (пор.: у сучасній німецькій мові переміщення серця, душі вниз, в п'ятки, розглядається як небажане відхилення від норми; душа, серце охоплені страхом переміщуються з місця постійної локалізації (грудей) вниз, у нове місце, яке їм не підходить). Посмертне переміщення душі можливе у двох напрямках: вгору (для праведної душі) і вниз (для грішної). Стосовно внутрішнього світу людини вертикальна вісь «верх – низ» характеризує простір не тільки всередині тіла людини, але й поза ним (так званий «міфологічний простір») [4, с. 209].

У німецьких фразеологізмах просторовий вектор угору як позитивно заряджений передається компонентами: небо, зірки, хмари, піднесення вгору, високо, вгору. Ці звороти характеризуються аксіологічно-експресивною інтегрованою семантикою, позначаючи в суперконцепті *людина* стан радості, щастя, задоволення, удосконалення, суспільний ріст тощо.

У сучасному розмовному німецькому мовленні можна часто почути фразеологізми, які передають відчуття людиною найвищої благодаті. У далекому минулому названі вирази розуміли не в переносному значенні, як сьогодні, а цілком буквально. Вірили в те, що існує декілька небес, які знаходяться одне над одним. Із цього приводу у старогрецькій філософії пояснюється будова небес, констатується, що вони «складаються із семи нерухомих кристалевих сфер, до яких прикріплені зірки і планети..., там же перебували справедливість, душі померлих, боги та ангели» [1, с. 127].

Небо уявлялося «верхнім світом», який «мав силу нагороджувати людину, йому відводилася роль об'єкта релігійної поваги, бо зверху сходять світло й життя» [1, с. 128].

Тема шлюбу небесних світил сонця й місяця, яка здавна визнавалася всіма індоевропейськими народами (в Німеччині селяни, говорячи про сонце й місяць, використовували вирази *Frau Sonne, Herr Mond*), простежується в багатьох легендах, казках, народних оповідях, у яких зірки уявлялися дітьми сонця й місяця. Для язичників давнини зірки були живими. Вони вважалися священними істотами, які наділені своєю силою та волею, і впливають на земне життя. Люди вірили, що в кожного на небі є своя зірка: народжувався хтось – загорялася нова зірка, помирав – падала на землю. Ці уявлення відображено в багатьох фразеологізмах німецької мови, е яких зірка ототожнювалася з життям, щастям. Якщо комусь не щастило, коли людину супроводжували лише невдачі, то казали, що вона появилася на світ у недобрий час, у лиху годину, народилася під нещасливою зіркою, що відповідно й відображається в німецьких фразеологізмах (див. словничок). Функціонують у німецькому

мовленні фразеологізми, які стосуються тих, хто терпеливо очікує, що успіх ще прийде; оскільки астральна фразеологія стала ще й мірилом творчого зростання людини, то у фразеологічних одиницях виражається досягнення нею слави. Величю називають у німців талановитих і прославлених акторів, спортсменів, науковців, оскільки їхню майстерність і розум порівнюють із блиском зірок, або, навпаки, відображають творче згасання людини.

Універсальні поняття *небо/земля, верх/низ* мають високий статус і набувають додаткових символічно-сміслових відтінків у випадку їх асоціативного поєднання з образами міфопоетичного простору, які зберігають позитивну/негативну маркованість під впливом найвної мовної картини світу.

Твірною основою для багатьох фразеологічних одиниць є слова, семантика яких так чи інакше пов'язана з просторовою моделлю світу: нім. *Donner, Hexe, Drache, Alp, Werwolf*.

Так, визнання за небом священного значення перетворило його на інструмент покарання, могутнім володарем якого є «старець «древень, а глава его серебряна, а ус златъ», ноги залізні, з палицею і каменем яхонтовим у руках» [7, с. 18], високий плечистий головань, борода золота, у правій руці спис, у лівій – сагайдак зі стрілами, він їздить по небу в колісниці, пускаючи вогняні стріли – його німці називали *Donner*. Згідно з історико-етимологічним словником сучасної німецької мови нім. *Donner* – ім'я Бога грому *Donares (Donar)*; лат. *Tonāre «grimіти»*, з яким уживається багато фразеологізмів. Параметри *високий, висота* пов'язані у свідомості індивідуумів із розвитком, найвищою мірою якості, позитивною оцінкою. Просторовий вектор *угору* репрезентує в німецьких фразеологізмах модальне значення мрії, ірреального, неможливого в дійсності, що має архетипові пояснення (відрив від реальності – землі).

Протилежним до верху є вектори *вниз, донизу*, що породжують переважно фразеологізми на позначення скрутного становища, краху, втрати авторитету, поваги, приниження. «Нижній світ», який знаходився під середнім, тобто пекло, ототожнювався із посудиною, яка була символом зла й нечистої сили. Уявлення про цей світ відображено також у фразеологічних одиницях німецької мови (див. словничок).

На основі асоціативного поєднання *низу* з образами міфопоетичного простору, твірною основою низки фразеологічних одиниць є слова *Hexe, Werwolf, Alp, Teufel*, представлені у фразеологізмах словничка.

Норни (погніг) – стародавні, могутні богині долі з іменами – Урд (Urd, <доля>), Верданді (Ver andi, <становлення>) і Скульд (Skuld, <борг>). Їх називали берегинями всього створеного, бо вони підливали Світове дерево водою із джерела Урд. Оскільки місцем перебуванням норн був нижній світ, вони вважалися хтонічними істотами, своєрідними медіаторами між життям і смертю [5, с. 249], і пряли нитки людських долі, які у відповідний час обривали. Негативні ознаки низу, яких набули розглянуті вище фольклорні назви, зумовили їх уживання у фразеологічних одиницях, генеза яких має виразне емоційно-експресивне забарвлення.

Схарактеризувавши пару полярних протилежностей «верх – низ», підкреслимо, що *верх* може бути представлений зведеним переліком символічних ознак – «гарний, добрий», «добробут», «родючість», «щедрість», «життєдайність», *низ* – «поганий, лихий», «відсутність добробуту», «злидні», «смертоносність». Ці просторові координати осмислюються як високе і низьке в людині. Психокогнітивний механізм аналогізації вектора «вгору» ґрунтується на космогонічних архетипових уявленнях із позитивною оцінкою, а вектора «вниз» – із негативною.

Отже, між міфологічним світосприйняттям та мовою існує зв'язок, що виявляється у відображенні космогонічних архаїчних вірувань та уявлень людини у внутрішній формі фразеологічних одиниць німецької мови, що концептуалізують просторову орієнтацію, яка позначає протилежні просторові вектори «верх» і «низ».

Для збагачення німецького діалогічного мовлення студентів-німецьких філологів пропонуємо словничок фразеологічних одиниць, які відображають космогонічну картину світу германців [1], [6]:

№ п/п	Фразеологічні одиниці, подані німецькою мовою	Українські відповідники
1.	das Herz fällt j-m in die Hose(n)	у кого-небудь душа іде в п'ятки
2.	wie im Himmel leben	жити як у раю
3.	j-n bis in den dritten Himmel erheben	підносити до третіх небес
4.	j-n bis in den Himmel rühmen	підносити до небес кого-небудь
5.	die Engeln im Himmel singen (pfeifen) hören	бути захопленим, в екстазі
6.	der Himmel hängt ihm voller Geigen	він у захопленні від чого-небудь, він у блаженстві
7.	j-n, etw. bis zu den Sternen erheben	вихваляти кого-небудь, що-небудь до небес; розхвалювати кого-небудь
8.	j-n die Wolken erheben	вихваляти кого-небудь до небес
9.	seinen Höhepunkt erreichen	досягти свого апогею
10.	sich in die Höhe arbeiten	добитися успіху, бути на висоті становища
11.	auf der Höhe sein	бути здоровим; бути на рівні сучасних знань
12.	hoch hinauswollen	високо мітити, високого прагнути
13.	нім. der siebente Himmel	сьоме небо, останнє із семи небес
14.	im sieb(en)ten Himmel sein (schweben); sich im siebten Himmel; wie im siebten Himmel fühlen	бути на сьомому небі, бути на вершині благодаті
15.	dich sendet mir der Himmel	тебе мені Бог послав
16.	unter einem guten (glücklichen, günstigen) Stern geboren sein (stehen)	народитися (знаходитися) під доброю (щасливою) зіркою
17.	einen Glückstern haben	мати щасливу зірку
18.	ein (mein) gutter Stern (Glücksstern) hat mich geleitet	мене веде моя добра (щаслива) зірка
19.	er ist mein gutter Stern (gewesen)	він є (став) моєю доброю зіркою
20.	ein (mein) guter Stern	щасливий випадок
21.	einen Stern haben	мати зірку
22.	an seinen Stern glauben	вірити у свою зірку
23.	seinen Stern folgen	іти вслід за своєю зіркою
24.	unter keinem guten Stern geboren sein (stehen)	народитися (знаходитися) під недоброю зіркою
25.	unter einem bösen (unglücklichen) Stern zur Welt gekommen sein	з'явитися на світ під злою (нешасливою) зіркою
26.	keinen Stern am Himmel haben	не мати зірки на небі
27.	einen Unstern besitzen	мати нещасливу зірку
28.	sein Stern erbleicht	його щастя зникло
29.	Das ist kein Stern, der leuchtet!	жодної зірки, що світиться
30.	Sein Stern ist im Aufgehen	його зірка сходить
31.	Er (sie) ist ein aufgehender Stern	він (вона) є зіркою, що сходить
32.	Es ist ein Stern erster Größe	це зірка першої величини
33.	j-s Stern ist am Sinken (або ist im Untergehen)	чия-небудь зірка заходить (закочується)
34.	j-s Stern ist gesunken	чия-небудь зірка закотилася; чия-небудь слава померкла
35.	(da)stehen wie vom Donner gerührt	стоїть, наче громом вражений
36.	Donner, Blitz und Hagel! (Donner und Doria! Donner und Teufel!)	грім і блискавка!, тисяча чортів!, чорт забори!
37.	ein Donnerwetter geht auf j-n nieder	буря обвалюється на чию-небудь голову
38.	ein Donnerwetter loslassen	виступити з різкою критикою
39.	wie ein heiliges (або mit einem heiligen)	голосно сваритися (гамірно й різко

МЕТОДИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТУДІЮВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

	Donnerwetter (hinter) dreinfahren	протистояти
40.	es setzt (або gibt) ein Donnerwetter	буде сварка
41.	die Sterne vom Himmel hollen (wollen)	хотіти досягнути зірку з небес
42.	in (über) den Wolken schweben	витати у хмарах; бути відірваним від дійсності
43.	das Blau vom Himmel holen	зробити що-небудь неможливе, дістати місяць із неба
44.	nach dem Mond greifen	намагатись досягти неможливого
45.	zu Boden fallen (sinken)	падати на землю; йти на дно
46.	zu Boden werfen	скинути з землі, знищити кого-небудь
47.	j-n unter den Boden bringen	погубити, занести кого-небудь
48.	den Boden (unter den Füßen) wegziehen	вибити ґрунт із-під ніг
49.	den Boden unter den Füßen verlieren	втратити ґрунт під ногами
50.	der Boden schwankte unter seinen Füßen	його становище похитнулося
51.	Boden verlieren	втрачати прибічників; втрачати свій вплив, авторитет
52.	j-n zu Boden drücken	обтяжити кого-небудь
	er wäre am liebsten in den Boden gesunken (vor Scham)	він ладен був провалитися крізь землю (від сорому)
53.	Tantalusqualen ausstehen (erdulden)	терпіти танталові муки
54.	Sisyphusarbeit machen (verrichten)	виконувати важку марну роботу
55.	der Stein des Sisyphus wälzen	здійснювати надлюдські намагання; котити камінь
56.	j-n in des Teufels Küche bringen	відправити кого-небудь у самісіньке пекло
57.	j-n unter der Erde bringen	звести в могилу кого-небудь
58.	j-n unter der Erde wünschen	бажати чиєї-небудь смерті
59.	Es ist ein Werwolf	він є небезпечним
60.	etw. liegt (або lastet, drückt) j-m wie ein Alp auf der Brust (Alpdrücken haben)	що-небудь гнітить когось
61.	mir fiel ein Alp vom Herzen	мені полегшало на серці
62.	nicht hexen können	не можна зробити неможливого, не можна швидко працювати
63.	Der Teufel im Leibe haben; vom Teufel besessen sein	у крові горить вогонь (темпераментний); бути одержимим
64.	Dahinterhersein wie der Teufel nach einer armen Seele	всіма силами досягати чого-небудь; гнатися за чим-небудь як чорт за бідною душею
65.	da hat der Teufel seine Hand im Spiel (da muß der Teufel seine Hand im Spiel haben, da muß der Teufel im Spiel sein)	якась зла доля, якась напасть
66.	Boden verlieren	втрачати прибічників; втрачати свій вплив, авторитет
67.	es hängt an einem (seidenen) Faden	ситуація є критичною, небезпечною для життя
68.	jmdm. den Lebensfaden abschneiden	вбивати у кого-небудь ґрунт із-під ніг
69.	er wäre am liebsten in den Boden gesunken (vor Scham)	він ладен був провалитися крізь землю (від сорому)
70.	der Boden schwankte unter seinen Füßen	його становище похитнулось

Перелічені фразеологічні одиниці німецької мови поповнюють мовленнєвий запас студентів традиційним шляхом:

1) ознайомлення із фразеологічними одиницями, їх значенням та історією виникнення за допомогою теоретичних методів навчання, зокрема розповіді та пояснення із використанням звукових технічних засобів, наочності, роздавального матеріалу для індивідуальної роботи з метою спонукання до активної роботи зорової пам'яті;

2) введення фразеологізмів у контекст (діалогічну репліку, діалогічну єдність, діалогічний текст) під керівництвом викладача;

3) виконання системи вправ для закріплення вивченого, яка передбачає збагачення активного запасу студентів у процесі навчання діалогування.

Для методики викладання німецької мови в цілому, а також формування діалогічного мовлення велике значення має вироблення відповідної системи вправ, яка «характеризується наявністю єдиної, головної ідеї захоплення усіх основних типів вправ, що формують уміння, послідовністю і перспективністю, поступовим підвищенням самостійності учнів» [4, с. 186].

Комунікативні тривірневі вправи, спрямовані на формування діалогічного мовлення засобами іноземної мови, описували В. А. Скалкін, Г. М. Уайзер, Є. М. Розенбаум, В. А. Бухбіндер, Е. Е. Вільчек, Ю. І. Пасов, Д. І. Ізаренков, інші. Проаналізувавши вправи, запропоновані названими дослідниками, ми, услід за В. А. Бухбіндером [8, с. 219], беремо за основу інформаційні, операційні та мотиваційні вправи, які сприяють збагаченню діалогічного мовлення німецькими фразеологічними одиницями.

Інформаційні вправи, інакше – *мовні*, спрямовані на засвоєння мовного матеріалу: звуків, слів, їх сполучень, із яких складається фразеологічна одиниця. Інформаційні вправи такого типу мають завдання: *вимовте ...*, *знайдіть ...*, *доберіть ...*, *згрупуйте ...*, *виділіть ...*, *створіть ...* тощо.

Операційні вправи, інакше – *передмовленнєві* або тренувальні, які продовжують розпочату роботу на попередньому рівні під час виконання інформаційних вправ. Проводиться побудова діалогічних реплік або єдностей, що відповідають темі спілкування, доведення до автоматизації мовно-мовленнєвого матеріалу. Вони проводяться перед мотиваційними вправами.

Мотиваційні вправи, так звані *мовленнєві*, пов'язані з розвитком і вдосконаленням умінь здійснювати спілкування в умовах, наближених до реальних. Ступінь наближення при цьому може бути різний: від створення елементарних стимулів до театралізації цілих діалогів або їхніх фрагментів [8, с. 19]. Серед мовленнєвих вправ слід розрізняти види залежно від:

- 1) мети оволодіння – вправи в репродукції (продукції) і перцепції;
- 2) виду мовленнєвої діяльності – у проведенні діалогу (говорінні – аудіюванні);
- 3) характеру мовленнєвої діяльності – у підготовленому і непідготовленому мовленні [8, с. 222].

Названі види вправ проводяться на практичних заняттях у такому порядку:

1) аудіювання (слухання і розуміння фразеологічної одиниці, робота з фразеологічним словником),

2) промовляння фразеологічної одиниці;

3) утворення діалогічної репліки з вивченим фразеологізмом,

4) утворення діалогічної єдності з вивченим фразеологізмом (з використанням попередньо складеної репліки чи декількох реплік),

5) продукування діалогічного тексту за допоміжними опорами – ситуацією (природною чи штучною), за малюнком чи серією малюнків, за поданою темою тощо [8, с. 222].

Методика збагачення діалогічного мовлення студентів вищих навчальних закладів космогонічними фразеологізмами німецької мови, що концептуалізують опозицію «верх-низ», у перспективі потребує детального розроблення комунікативних вправ, які сприятимуть поглибленому вдосконаленню розмовного німецького спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврись В. І. Сталі сполучення слів у сучасній німецькій мові (походження та вживання) / В. І. Гаврись. – К.: Радянська школа, 1971. – 247 с.
2. Лакофф Дж. Метафори, котрими ми живем // Теория метафоры / Дж. Лакофф, М. Джонсон. – М.: Прогресс, 1990. – С. 387–415.
3. Львов М. Р. Словарь-справочник по методике русского языка / М. Р. Львов. – М.: Просвещение, 1988. – 240 с.
4. Мелетинский Е. М. О литературных архетипах. Вып. 4. – М.: Рос. гос. гуманитар. ун-т: Ин-т высш. гуманитар. исследований / Е. М. Мелетинский. – 1994. – 133 с.
5. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа. 2-е изд., репринтное / Е. М. Мелетинский. – М.: Издательская фирма «Восточная литература» и РАН, Школа «Языки русской культуры», 1995. – 408 с.

6. Минович Л. Э. Немецко-русский фразеологический словарь. – 2-е доп. изд-во / Л. Э. Минович, Н. Н. Гришин. – М.: Русск. язык, 1975. – 656 с.
7. Михайлова Т. А. Представления о смерти и локализации Юного мира у древних кельтов и германцев / Т. А. Михайлова. – М.: Языки славянской культуры, 2002. – 167 с.
8. Очерки методики обучения устной речи на иностранных языках / Под ред. В. А. Бухбиндера. – К.: Изд-во КГУ ИО «Вища школа», 1980. – 248 с.
9. Топоров В. Н. Пространство и текст // Текст: семантика и структура / В. Н. Топоров. – М.: Наука, 1983. – С. 227 – 284.

УДК 811.161.2(07)

О. П. ОРЛОВА

**ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОГО ЕТИКЕТУ І КУЛЬТУРИ
ДІАЛОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТІВ ВНЗ
(НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ Б. ХАРЧУКА)**

Запропоновано шляхи формування культури мовленнєвого етикету і діалогічного спілкування: визначено теоретичні основи дослідження; вибрано з творів Б. Харчука форми мовленнєвого етикету, звертання, вставні і вставлені слова й речення, схарактеризовано потребу їх використання; подано завдання для введення у мовленнєву практику студентів досліджуваних мовних і комунікативних конструкцій.

Ключові слова: мова, мовлення, культура спілкування, форми мовленнєвого етикету, комунікативні завдання.

О. П. ОРЛОВА

**ФОРМИРОВАНИЕ РЕЧЕВОГО ЭТИКЕТА И КУЛЬТУРЫ
ДИАЛОГИЧЕСКОГО ОБЩЕНИЯ СТУДЕНТОВ ВУЗОВ (НА МАТЕРИАЛЕ
ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ Б. ХАРЧУКА)**

Предложены пути формирования культуры речевого этикета и диалогического общения: определены теоретические основы исследования, извлечены с произведений Б. Харчука формы речевого этикета, обращения, вводные и вставные слова и предложения, охарактеризованы потребности их использования, предложены задания для введения в речевую практику студентов исследуемых языковых и коммуникативных конструкций.

Ключевые слова: язык, речь, культура общения, формы речевого этикета, коммуникативные задания.

O. P. ORLOVA

**FORMATION OF SPEECH ETIQUETTE AND CULTURE OF DIALOGIC
COMMUNICATION FOR UNIVERSITY STUDENTS (ON THE MATERIAL OF
KHARCHUK'S WORKS)**

The ways of a culture of speech etiquette and dialogical communication were proposed: theoretical foundations of research were determined, selected from the works of B. Kharchuk forms of speech etiquette, address, false and pasted words and sentences, characterized the need to use them; given the task for writing in speech practice students study language and communication structures.

Keywords: language, speech, culture, communication, forms of speech etiquette, communication tasks.